

Denken over en het doen van het goede leven (2002)

Sieth Delhaas

Zijwind, 2002

‘Is Nederland met de legalisering van prostitutie op de goede weg? Moet er een nieuwe normen- en waardendiscussie komen over het lichaam als handelswaar? Zouden hoerenlopers niet eens goed ingepeperd moeten krijgen dat zij de vrouwenhandel in stand houden door hun consumentengedrag? Zou de Jellinekkliek niet een aparte afdeling voor prostitutieverslaafde mannen kunnen opzetten?’ Deze en nog vele andere vragen stelt de schrijfster Anke Manschot zich in het artikel *Moet een hoerenloper gestraft? wanneer* zij in ‘OPZIJ’ (november 2002) het beleid in Zweden ten opzichte van prostitutie vergelijkt met dat van Nederland.

In haar boek over zorg¹ pleit politicologe en hoogleraar Vrouwenstudies te Utrecht Selma Sevenhuijsen voor een herwaardering van de zorg vanuit een feministisch perspectief. Daarmee stelt ze een herverdeling voor van arbeid en zorg, zoals feministen dat altijd al wilden, maar die herverdeling vraagt een andere manier van denken over zorg, moraal en politiek. Sevenhuijsen pleit voor een door de politiek gesteunde zorgethiek die ‘in staat is inzichten uit de feministische ethiekbeoefening in zich op te nemen’.

In het eerste voorbeeld over prostitutie begint de schrijfster alshetware de discussie over prostitutie in ons land op een punt dat allang gepasseerd is en dus afgedaan. Je zou kunnen zeggen: daar moet ze nu niet op terugkomen, die zaken liggen vast, zo is nu eenmaal het standpunt in de discussie over prostitutie. De schrijfster heeft echter haar reden om de discussie te hervatten en te bekijken of Nederland met haar standpunt wel op de goede weg zit. Ze motiveert haar

terugkomen op de discussie met de opmerking van de prostitutiedeskundige Sietske Altink: ‘de hedendaagse hoerenloper is niet meer dezelfde als die uit de jaren vijftig. Toen waren het vooral zielige, alleenstaande mannen die van hun hospita geen damesbezoek mochten ontvangen. (...) De Nederlandse hoerenlopers-van-nu gaan voor de sensatie en de kick, of voor een seksuele variant waar vrouwlief of vriendin niet happig op is’.

Sevenhuijsen verwijst, om haar feministisch standpunt over arbeid en zorg te herzien, naar de gevolgen van het besluit van de vrouwenbeweging vanaf het eind van de jaren zestig. De beweging wilde af van de vanzelfsprekendheid dat vrouwen zorgden. Ze wilde herverdeling van zorg tussen de seksen en een herwaardering van zorg als handeling, identiteit en moraal. Van herverdeling is niet veel terechtgekomen. Sevenhuijsen wil door het hervatten van de

¹ Selma Sevenhuijsen, *Oordelen met zorg. Feministische beschouwingen over recht, moraal en politiek* (Amsterdam 1996)

discussie speuren ‘naar manieren om zorg een plaats te geven in opvattingen van democratisch burgerschap, in de hoop dat daarmee “oordelen met zorg” mogelijk wordt’.

Opnieuw over het goede leven nadenken

Wat Manschot en Sevenhuijsen deden in bovengenoemde voorbeelden: een poging om de ethische discussie over een onderwerp opnieuw te openen, gebeurde begin september 2002 in het groot in de vorm van een internationaal symposium in Salzburg over feministische ethiek.

Feministen hebben andere ideeën over hoe de wereld er uit zou moeten zien dan vrouwen en mannen die zich goed voelen binnen de door de eeuwen gegroeide leefstijlen van *het patriarchaat*. Met dit laatste wordt bedoeld de door mannen bedachte en vormgegeven maatschappij zoals deze tot ver in de twintigste eeuw vanzelfsprekend was. Vanuit die situatie hebben vrouwen vanuit de vrouwenbeweging hun eigen zienswijzen ontwikkeld over een wereld waar vrouwen en andere groepen die het binnen het patriarchaat niet zo plezierig hebben, hun eigen volwaardige plaats kunnen innemen. Nadenken en ideeën ontwikkelen (filosoferen) over die nieuwe wereld enerzijds en volgens die nieuwe ideeën handelen (ethiek) anderzijds zou een voortdurende bezigheid moeten zijn van vrouwen die zich deel voelen van die vrouwenbeweging.

De Duits-Zwitserse Dr. Ina Praetorius, theologe en ethica die talrijke publicaties schreef over feministische ethiek, bio-ethiek en economische ethiek en dit nadenken en handelen bij anderen krachtig wil stimuleren, nam het initiatief tot het internationale symposium in samenwerking met verschillende Oostenrijkse feministische groepen en Europese onderzoeksters. In Nederland kreeg Praetorius bekendheid door haar referaat tijdens de eerste Europese Vrouwensynode in 1996.² Ruim tachtig deelnemende vrouwen,

onder wie een enkele man, luisterden naar referaten van uiteenlopende achtergrond en discussieerden daarover. Uitgangspunt vormde het referaat van Praetorius *Het einde van het patriarchaat*.³ Bij die constatering in de titel kunnen vrouwen het niet laten. Integendeel. De tijd dringt dat vrouwen zelf nieuwe initiatieven nemen om in het gat te springen dat ontstaat aan het einde van het patriarchaat en met eigen ideeën, dus vanuit het perspectief van kritische vrouwen komen om de wereld anders vorm te geven. Voor de filosoof Aristoteles (384-322 v.C.) betekende filosoferen: nadenken over het goede leven. De slogan voor het ethieksymposium in Salzburg was, met verwijzing naar het einde van het patriarchaat waar ook Aristoteles model voor stond: opnieuw over het goede leven nadenken.

² Ina Praetorius, *Nadenken over economie aan gene zijde van de androcentrische orde* in: Delhaas, Sieth e.a., ‘Vrouwen bewegen Europa. Verslag-werkboek’ (Gorinchem 1996) 55-65

³ Het referaat van Praetorius en meer informatie over het symposium en de resultaten daarvan zijn te vinden op www.frauenbildung.at

Wat te doen?

Zeker is dat de vrouwen die vanuit acht Europese landen naar Salzburg reisden er gemeenschappelijk in geïnteresseerd waren de wereld vorm te geven. Zeker is ook dat elk van deze vrouwen in haar eigen werk- en woonomgeving met iets bijzonders bezig is. De manier waarop deze vrouwen willen werken aan die nieuwe vorm is niet op basis van toevalligheid, maar op basis van gemeenschappelijke inzichten. Opzet van de bijeenkomst is dus niet alleen kennis nemen van elkaars projecten, maar de belangrijkste factor is nauwkeurig uitvinden hoe de verbindinglijnen lopen tussen deze verschillende projecten die schijnbaar onafhankelijk van elkaar en op allerlei verschillende plekken zijn ontstaan. Tegelijkertijd moet worden nagedacht en overlegd hoe de deelnemers aan de buitenwereld, die nog steeds traag van begrip blijkt te zijn als het om nieuwe ideeën van vrouwen gaat, nog duidelijker uit te leggen om welke belangrijke en tot ver in de toekomst reikende zaken het gaat. Zaken die ver uitgaan boven de traditionele eis van vrouwen voor gelijkberechtiging.

Overschatten de deelnemers zichzelf met hun plannen niet mateloos? Waren de organisatoren niet erg naïef toen ze de naam van dit symposium bedachten: ‘Aan het einde van het patriarchaat opnieuw over het goede leven nadenken’? Er lijken voldoende bewijzen te zijn om die zelfoverschatting te onderschrijven. Hoe kun je nu van het einde van een oude orde spreken, terwijl mannen elkaar voor terroristen en schurken uitmaken? Hoe kun je spreken van een nieuwe tijd terwijl je weet dat er in laboratoria gewerkt wordt aan gekloonde nakomelingen?

Op deze bijna spottende vragen antwoordt Praetorius dat het niet belangrijk is of het patriarchaat werkelijk voorbij is. Belangrijk is dat deze titel uitnodigt tot discussie. Ook met tegenstanders. ‘Wat we nodig hebben’, aldus Praetorius is ‘een geïnspireerd en geduldige voortgaan met nadenken in een sfeer van welwillende betrokkenheid op elkaar. Wij moeten ons stap voor stap proberen in te denken welke wegen wij de laatste jaren zijn gegaan en waar wij nu staan’.

Een voorbeeld van deze nauwkeurige werkwijze is de Salzburgse Verklaring over bio-ethiek die door een groot aantal deelnemers werd ondertekend. Hierin spreken de ondertekenaars zich uit voor een *wereldvisie van betrokkenheid* en tegen ethische deeldiscussies waarin het bijna altijd gaat om het al dan niet toelaten van nieuwe medische technieken (zie: www.frauenbildung.at voor de volledige tekst). In deze tekst wordt uitgegaan van het opnieuw ter discussie stellen van bio-ethische ontwikkelingen. Vele beslissingen over de ontwikkeling van bio-ethiek zijn in het verleden genomen toen vrouwen door hun wetenschappelijke achterstand op dit terrein geen bijdrage konden leveren aan het gesprek over belangrijke ethische kwesties die met dit onderwerp samenhangen.

De werkelijkheid opnieuw denken

Tijdens dit symposium werd geoefend om dingen op een nieuwe manier te zeggen (Neusagens). Niet alleen in Salzburg, overal ter wereld is het belangrijk dat vrouwen elkaar vertellen hoe ze bezig zijn, hoe zij de werkelijkheid benoemen en hoe deze daardoor daadwerkelijk verandert. Een voorbeeld ervan gaf de theologe Michaela Moser door het gebruikelijke ‘feminisering van de armoede’ te vervangen door uitdrukkelijk de *rijkdom van vrouwen* in bijvoorbeeld hun relaties te benoemen. Hiermee wilde zij ontsnappen aan het gevaar dat armoede als vanzelfsprekend tot het *wezen* van de vrouw wordt gerekend.

Het proces van het nieuw benoemen is begonnen. En wat let ons dit proces in Nederland voort te zetten? Ieder op haar eigen wijze en plaats?

Het patriarchaat is voorbij!